

Türk Halk İnanış ve Uygulamalarında Yılanın İşlevine Mitolojik Bir Bakış

DR. TURAN DEMİR*

Öz

İnsanoğlu tarih boyunca ihtiyaçları doğrultusunda hayvanlarla bir arada yaşamış ve onları maddi ihtiyaçlarının yanı sıra çeşitli özelliklerinden dolayı manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında da kullanmıştır. Bazı hayvanların yaratılışı gereği güç ve kendini savunma becerisi insanoğlunun dikkatini çekmiştir. Bu dikkat sonucu ilk ve dini kaynaklarda bazı hayvanlara çeşitli vasıflar yüklenmiştir. Yaşam alanının çeşitliği, ölümcül zehri, gizemli yapısından dolayı yılanın birçok kültürde büyük bir önem atfedilmiştir. Günümüzde ölümün ve yaşamın ince çizgisini bedeninde toplayan yılan, sağlığın evrensel bir simgesidir. Yılan birçok kültürde insana sağladığı yarar ve zarar karmaşasından dolayı bilinçte sürekli anlam kaymasına uğramıştır. Semavi dinlerde şeytani bir varlık iken ilk kaynaklarda ata, kral veya koruyucu bir ruh olarak karşımıza çıkar. Yılan, zamansal ve mekânsal olarak bir zıtlık içinde yaşamını sürdürür. Kendi bünyesindeki zıtlık insan algısında da bir zıtlık oluşmasına sebep olmuştur. Türk kültüründe de yılan ilk ve dini kaynaklarda bir anlam zıtlığı içinde kendine yer bulmuştur. Bu çalışmada Türk kültüründe yılanın işlevlerini tespit etmek için mitik kökteki işlevleri ile halk inanış ve uygulamalarındaki işlevleri karşılaştırılmıştır. İşlevsel bağlamda yılanın Türk kültüründeki yeri ve önemi araştırılarak Türk düşünce sistemindeki anlam karışıklığı giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Mit, kaos, kozmos, yılan, halk inanışları.

A MYTHOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE FUNCTION OF THE SNAKE IN TURKISH FOLK BELIEFS AND PRACTICES

Abstract

Throughout history, human beings have lived together with animals in line with their needs and have used them to meet their spiritual needs due to their various characteristics as well as their material needs. The inherent strength and self-defense skills of some animals have attracted the attention of mankind. As a result of this attention, some animals were attributed various qualities in early and religious sources. Due to the diversity of its habitat, its deadly venom and its mysterious nature, the snake has been attributed great importance in many cultures. Today, the snake, which embodies the fine line between life and death, is a universal symbol of health. In many cultures, the snake has undergone a continuous shift in meaning in consciousness due to the confusion of benefit and harm it provides to human beings. While in Abrahamic religions it is a demonic entity, in the earliest sources it appears as an ancestor, king or guardian spirit. The snake lives in a temporal and

* Samsun İl Milli Eğitim Müdürlüğü, demirturan46@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0068-7442

spatial contrast. The contrast within its own structure has also caused a contrast in human perception. The snake has also found a place in Turkish culture in a contrast of meaning in primary and religious sources. In this study, in order to determine the functions of the snake in Turkish culture, the functions of the snake in the mythic root and its functions in folk beliefs and practices were compared. In the functional context, by investigating the place and importance of the snake in Turkish culture, the confusion of meaning in the Turkish thought system will be tried to be eliminated.

Keywords: Myth, chaos, cosmos, snake, folk beliefs.

GİRİŞ

Sembol olan bir şey anlamını kendi bünyesinden ziyade varlığının nedeni gibi insanın ona algılarında yüklediği gerçeklikten alır. İnsan için var oluşu karmaşık olan bir şey, algıda iyi veya kötü yönünden ziyade zıtlıklarının bütününden anlam kazanır. Ölüm ve yaşam gibi karmaşık bir konu, insan zihnini her zaman meşgul etmiş ve var oluşla birlikte kurgusal sistemleştirmeye inançların ana kaynağı olmuştur. İnsan, çevresini de ölüm ve yaşam ikilemi içerisinde sınıflandırarak sembolleştirmiştir. Her sembol anlamını karşıladığı nesneye hayat veren değerlerin hissiyatından alır. İnsana ölümü de yaşamı da bünyesinde sunan yılan, tüm kültürlerde zıtlıklarından değer kazanan sembol bir varlıktır. Zehirli ölüm, panzeri yaşam olan yılan, yer altında ve yeryüzünde yaşam sürmesi ile kozmik bir hayvandır. Yılan, mitolojik ve dini kaynaklarda insanın inanç ve düşünce hayatında faydalı/zararlı karmaşasından dolayı bilinçte sürekli anlam kaymasına uğramıştır. İnanç sisteminde Tanrı ve Şeytan ikilemini iyi ve kötü olarak sembolik bir şekilde somut alana indirgeyen yılan, yaratılışın tekrarını bedeninde sunar.

Yılan, tüm kültürlerde yaşam ve ölümü temsil eden evrensel bir semboldür. Sağlığın tüm dünyadaki sembolü asaya sarılmış iki yilandır. Dünyada birçok koruyucu veya iyileştirici özelliği bilinen bir varlık yerine sağlığın sembolü olarak yılanın seçilmesi kadim bir geçmişe bağlı inanışlarla ilgilidir. Geçmişin izlerini en iyi süreceğimiz yer de mitlerdir. Mitler aracılığı ile insan zihninde anlam kazanan varlıklar kutsal bir alana bağlanır ve halk inanışları içerisine yerleşir.

Mit, kozmosun var oluşunu, düzeni, insanın kendisini ve çevresindeki her şeyin varlık sebebinin anlamlandırıldığı kutsal anlatılardır. Kadim bir geçmişe dayanan inanış ve uygulamaların kavranabilmesi için hayatın her yönünü kuşatan mitlerin iyi irdelenmesi gerekmektedir. Mit, kavramların anlamını ortaya koyması bakımından işlevsel anlatılardır. Eliade'ye göre mitler insanın bugün içinde bulunduğu duruma gelmesine kadar olup biten bütün önemli olayları da anlatır; bir başka deyişle onun ölümlü, cinsiyetli, toplum halinde örgütlenmiş, yaşaması için çalışması gereken ve kurallara göre çalışan bir varlık durumuna gelmesine kadar olup biten önemli olayları anlatır (2001, s. 20-21). Önemli olayların içinde de her zaman zıtlıkların bütünü yatmaktadır. Gece ve gündüz, yaşam ve ölüm, yer ve gök, sıcak ve soğuk, yararlı ve zararlı vb. gibi durumlar var oluşun zıtlıklar üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Mitler zıtlıklar aracılığı ile kaostan kozmosa geçişin hikayesidir. Ögel'e göre yaratılış ikiden (Dualism) meydana gelir. İkisi de birbirini yaratmamıştır ve güç dengesi bakımından birbirine eşittir. Her şey zıddıyla birlikte. Örneğin, evrenin yaratılışında iki zıtlık bulunmazsa bu ikilik Tanrı'da hem doğuran hem öldüren sıfatıyla

görülebilir. Çift Tanrı yaratılışta görülebilir ve bunların mücadelesi başlar. Bu mücadele onlarda iyilik ve kötülük olarak kendini gösterebilir (1993, s. 421) Bayat'a göre Türk kozmogonik düşüncesinde bütün gerekli ve iyi şeyleri demiurg Ülgen, gereksiz ve kötü şeyleri de Erlik yaratmıştır. İkizlerden biri demiurg, diğeri anti-demiurğdur (2007a, s. 93). Düalist düşünce yaratılış ile birlikte insan hayatının her alanına etki etmiştir. Mitlerin de bu düşünce prensibinden bağımsız bir şekilde yaratılması da mümkün değildir. Hayvan sembolizmi içerisinde yılanın bu düalist düşünce prensibinde insan için iyi veya kötü yönü kafa karışıklığına yol açmıştır. Mitlerde varlıkların kökensel var oluş dinamikleri insan için yarar ve zarar üzerine kurgulanırken açık işlevinin yanında örtük işlevi[†] daha çok ön plana çıkmaktadır. Yılan kökensel var oluş dinamikleri içerisinde açık işlev olarak demonlaşmış bir canlı iken halk inanış ve uygulamalarında örtük işlevde faydalı bir hayvandır.

1. TÜRK MİTOLOJİSİNDE YILAN

Yılan, gizemli yapısından dolayı tüm kültürlerin anlatılarına, inanışlarına ve sanatına konu olmuştur. Değer ve Fıratlıği'e göre yılan, dinler tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlık 'ta kötülük ve Şeytanlıkla, Musevilik'te kötülük ve cinsel arzuya, İslamiyet'te ise daha çok yaşamla ilişkilendirilerek sembolize edilmiştir. Birçok medeniyette yılanlar "yer altı güçleri", "ölüler diyarı", "büyük görünmez ruh", "hayati enerji", "zıtlık", "karanlık" gibi kavramlarla birlikte anılmıştır. Ayrıca tarih boyunca yılanlar "güneş sembolü olarak yılan", "kuyruğunu ısırın yılan", "yedi başlı yılan", "tüylü yılan", kadüse", "iki başlı yılan", "üç başlı yılan", "ateş yılanı" ve daha birçok şekilde tasvir edilmişlerdir (2012, s. 77). Biray'a göre yılan, Eski Türklerde sağlık ve mutluluğun sembolüdür. Yılan, Türk hikâyelerinde 'bilge' olarak tasvir edilmiştir. Sabırlı, merhametli, misafirperver, dost canlısı olarak tasvir edilen yılanın birbirine sarılmış çift başlı olan figürü, Orta Asya Türklerinde saadet, sağlık, talih ve şifa temsilcisidir (2013, s. 97).

Türk mitolojisinde yılan, kötülük ve yer altı güçleri ile ilişkilendirilmiştir. Türk yaratılış mitlerinde yılan, Erlik'le birlikte anılmıştır. Ögel'in aktardığına göre Radloff tarafından derlenen *Altay Yaratılış Destanı*'nda yılan bekçi olarak karşımıza çıkar. Tanrı, insanları Şeytan'dan korumak için yılanı bekçilik ile görevlendirmiştir. Ancak yılan Şeytan tarafından kandırılır ve yasak meyveyi ilk kendi tadar daha sonra Eci'ye vererek onun da tatmasını sağlar. Tanrı bu yasağın ihlali üzerine yılanı "*Ey yılan, bundan sonra Şeytan'ın kendisi ol! / İnsan düşmanın olsun, öldürsün canın alsın / Kötülük timsali ol, adın da öyle kalsın!*" (1993, s. 456-457) diyerek lanetlemiştir. Yaratılış mitindeki Törüngay ve Eci'nin Âdem ile Havva motifine benzerliği, Hristiyanlığın Asya topraklarındaki etkisini açıkça görebiliriz.

Altay Yaratılış Destanı'nda yılan ve ağaç arasında bağ kurulmuş ve yaratılış ile ilişkilendirilmiştir. Hayat ağacı tüm kültürlerde yaratılış ve yeniden doğuş ile ilgili bir motiftir. Bayat'a göre hayat ağacı, kozmosu kaostan ayırır. Hayat ağacının kökü yer altını, gövdesi orta dünyayı, dalları yukarı dünyayı simgeler. Türk mitolojisinde kartal, hayat ağacının üst kısmını; orta kısmı, at, boğa, geyik, koyun; alt kısmı ise yılan ve balık simgeler (2017a, s. 59.) Hayat ağacı gökyüzü, yeryüzü ve yer altını birbirini bağlayan bir işleve sahip olup zıtlıkları bünyesinde bütünleştirmiştir.

[†] Açık işlevler toplumsal yapıların öngörülebilir amaçları ya da görevlerini, örtük işlevler ise, toplumsal yapıların etkinliklerinden doğan beklenmedik ek sonuçları içermektedir (Aça ve Yolcu, 2017, s. 52).

Yılanın da ağaç ile ilişkilendirilmesi uzamsal yapısındadır. Kıvrılabilen, dosdoğru durabilen, yeryüzünde ve yer altında yaşayabilen yapısı ile ağaç arasında bir bağ kurulmuştur.

Yılan, Türk kültüründe ağaç kültürünün yanı sıra su kültü ile de ilişkilendirilmiştir. Karakurt'a göre Altay Türkleri arasında yer altında bulunan büyük denizde yaşadığına inanılan ve Erlik'in hizmetinde timsaha benzeyen "Abra" adlı büyük bir yilandan bahsedilir. Abra'nın tasviri Altay şamanlarının elbiselerinde aslıdır (2012 s. 26). Su, yaratılış mitlerinde kaosu simgeler. Karalar ve üzerindikiler daha sonra yaratılmıştır ve kozmosla ilgilidir. Kaos, Kozmosun altında ve onu içine alan bir şekilde mitik sistemimizde anlamlandırılmıştır. Yılan, tabiatı gereği yer altında veya kaosu temsil eden suyun içinde yaşayabilir, yeryüzüne rahatça çıkabilir, ağaçların üstüne de tırmanabilir. Bu özellikleri ile yılan, kaos ve kozmos arasındaki geçişin sembolüdür.

Türk mitolojisinde yılan, ejder ile özdeşleştirilmiştir. Bayat'a göre Türk mitolojisinde ejder, yılanın uzun yaşaması sonucu evrimleşen, vücudu balık pulları kaplı, ayakları timsah ayağına benzeyen, kuyruklu ve boynuzlu tasavvur edilen bir varlıktır. Ejder, su kültü ile ilişkili olup kaosa kozmosun doğuşunu simgeler (2007b, s. 256). Ejder, Türk anlatılarında kendine geniş bir yer bulurken halk inaniş ve uygulamalarında bu durum söylenemez. Türk mitolojide ejdere yüklenen misyon, Türk halk inaniş ve uygulamalarında yılanla yüklenmiştir.

Ejder/yılan, Türk kozmolojisinde zamanın simgesidir. Esin'e göre Türkler, Dünya'nın demir bir kazık etrafında döndüğünü varsayarlar. Buna "gök çarkı" derler ve felek anlamına gelmektedir. Gök çarkı kendi etrafında dönerek gece ve gündüzü oluşturmaktadır. Gök kubbenin en alttaki kısmını bir çift göksel ejderin çevirdiğine inanılır. Zamanın simgesi olan gök ejderi, Türkçe ifadesiyle "Kök-luu veya Evren", hem göksel mekânın hem zamanın simgesidir (2001, s. 42-43). Değer ve Fıratlıgil'in tespitine göre günümüzde Anadolu'da evren veya evran adı ile bilinen bir yilandan söz edilir. Bu yılanın ancak insan eli ile öldüğüne inanılmaktadır. Ölmediği zaman ve yüz yaşına (veya bin) geldiğinde yılanın evranlaşarak melekler tarafından göğe çekildiğine inanılmaktadır (2012, s. 79). Yer ve gök dikotomisinde hem yeri hem de göğü simgeleyen ejder/yılan, kaos ile kozmos arasındaki geçişin simgesidir. Türk kozmolojisinde ejder/yılan, gök çarkını döndürdükçe gece ve gündüz ile mevsimlerin geçişini sağlayarak zamanı kontrol eder.

İnsan zihninin sınırları dışında kalan zaman ve mekân tasavvuru kaostur. Yılan, zamansal ve mekânsal olarak bir zıtlık içinde yaşamını sürdürür. Yılan, deri değiştirerek zaman kavramını yenilerken alt ve üst dünyada yaşam sürmesi ile de mekânsal değişkenliğin zıtlığını simgeler. Zaman ve mekânın kozmik alanda kozmosa dönüşmesi için zihnin onu bir işleve sokarak hayatın içine alması gerekmektedir. Mitsel zaman (Döngüsel zaman) kavramı ile hiçbir şey evrende kaybolmaz sadece kendini yeniler. Ölüm olgusunu algıda hafifletmek için hiçbir şeyin yok olmayacağı, her şeyin döngüsel olarak yeniden hayata başlayacağı inanç sistemlerine yerleşmiştir. Türk mitolojisinde evren çarkının alt tarafını döndüren ejder/yılan döngüsel zamanın simgesidir. Türk mitolojisinde kuyruğunu ısırarak daire oluşturan yılan ikonografisi döngüsel zamanı yani sonsuzluğu simgelemektedir.

Zamanı simgeleyen yılan, Türklerin kullandığı güneş yılını esas alan on iki hayvanlı takvimde bir yılın da adıdır. Yıllara göre hayvanlarla sembolize edilen on iki yıllık devirden oluşan takvimin altıncı yılı "yılan yılı"dır. Turan'a göre yılan yılında kuraklık olur, toplum içinde husumet ve

hastalık artar (2009, s. 103). On iki yıllık devrenin altıncı yılına adını veren yılan, zamanı da ikiye bölmüştür. Bu da sembolik olarak döngüsel zamanda kaos ve kozmos arasındaki geçişi simgelemektedir.

Türk mitolojisinde yönlere özelliklerine göre temsili adlar verilmiştir. Mekânsal bağlamda yılan mitsel kökende kuzeyi temsil eder ve karayılan olarak adlandırılır. Esin'e göre Türk kozmolojisinde dört yön Kok-luu = Doğu, Kızıl-sagızgan = Güney, Ak-bars = Batı, Kara-yılan = Kuzey olarak temsil edilirdir. Türkçede karayılan denilen yıldız takımı; Suv-yultuz (Su yıldızı) adı verilen Utarit (Merkür) gezegeni ve kışın zirvede gözüken Ülker yıldızıydı. (1978, s. 92; 2001, s. 26). Astrolojik olarak kuzey, karayılan takım yıldızı ile özdeşleştirilmiş ve kış aylarını sembolize etmektedir. Ceylan'a göre Türk mitolojisinde Ak yılan, ana tanrıça olarak bilinir. Bütün yılanların ondan türediğine inanılır. Bu kutsal yılanın dişisi işbüke, erkeği ise erbüke olarak adlandırılır. Yılan ata terimi ise kara yılan olarak adlandırılan yılan tanrıdır (2016, s. 412).

Türk kozmolojisinde kendine geniş bir yer bulan yılan, şaman elbisesinde ve davulunda da Erlik (Şeytan) ve yer altı ile sembolize edilmiştir. Çoruhlu'ya göre yılan, Şamanizm'de yer altı ilahı Erlik ile ilgili bir simgedir. Yılanın kara sıfatı ile anılması da yılanın Erlik ile ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Kara rengin Türk mitolojisinde yer ve yer altını temsil etmesi göğün mavi renkle Tanrı ile özdeşleşen zıtlığından gelmektedir. Erlik, bazı şaman dualarında karayılandan bir kamçıya sahiptir. Türk Şamanizm'inde bazı şamanlar temsili olarak yılan biçimine girerler. Ayin esnasında da yılanın hareketlerini taklit ederler. Şamanlar elbiselerinde yılanı sembolize eden nesnelere taşırlar. Altay şaman elbiselerinde bazen yılanın başı ve çatalı kuyruğu açıkça gösterilir. "Yutpa" adı verilen bu çatal kuyruklu, dört ayaklı yılan, yer altı canavarı olarak bilinir. Ayrıca şamanın külâhının ön kısmında da birkaç sıra yılan başı bulunur. Şamanın davulunun derisi üzerinde yer altı denizinde yaşadığı varsayılan bir yılan resmi de bulunmaktadır. Şamanist Türk topluluklarında ak şaman ve kara şaman vardır. Yakutlarda ilk şamanın bir kara şaman olduğuna inanılır. Tanrıya karşı geldiği için bu kara şamanın vücudu bir yığın yilandan meydana gelmiştir ve Tanrı tarafından ateşe atılmıştır (2002, s. 157-158). Yılanın kara şamanlarla sembolize edilmesi Altay yaratılış mitindeki rolü ile benzerdir. Yılan, Erlik'e (Şeytan) hizmet eden ve bu yüzden Tanrı tarafından cezalandırılan bir varlıktır.

Yılan, Türk inancı ve uygulamalarında sağaltma amacı ile kullanılan sembol bir varlıktır. Karakurt'a göre "Akbuğa" Türk mitolojisinde tıp tanrısıdır ve hekimlerin koruyucusudur. Akbuğa, kolunda taşıdığı büyük beyaz bir yılan ile simgelenir. Akbuğa'nın elinde bilgiyi ve bilgeliği temsil eden bir de asası vardır. Bu asa ile kime dokunursa hemen iyileşir. Akbuğa'nın kolunda taşıdığı yılanın zehri ilaçtır ve her tür hastalığı sağaltır (2012, s. 49).

Türk mitolojisinde yılan, koruyuculuğun, saadetin ve bolluğun simgesidir. Orhun Yazıtları'nda Bilge Kağan ve Kül Tigin adına dikilen taşların üst kısmında yılan motifleri yer almaktadır. Esin'e göre gökten kut alan Kök-Türk ve Uygur kağanlarının kitabeleri üzerinde, gök timsali, çift-başlı "Kök-luu" yer almakta ve bu "Kök-luu" sakallı, boynuzlu, başının üstünde bulunan çıkıntısı, kanatları, pulları gibi özellikleri ile yılanı benzeyen yer ejderinden bahsetmektedir. Bir Uygur Kağanının temsil edildiği figürde de Kağan, kuzeyin timsali olan yılanı elinde tutmaktadır (Esin, 1978, s. 92, 230).

Türkler arasında yağmur yağdırdığına inanılan mitolojik “yada taşı” doğada her yerde bulunmayan bir taştır. Yağmur yağdırdığı için bolluk ve bereketin simgesi olan yada taşı Bayat’a göre geyiklerin başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda ya da bir öküzün karnında bulunur (2017b, s. 159). Yılanın Türk mitolojisinde su kültü ile ilişkili olması mitik kökende onu yada taşı ile de ilişkili olmasını sağlamıştır. Yada taşı yağmur yağdırdığı gibi hava olayları ile büyük felaketlere de yol açabilir. Bu tılsımlı taş da kaos ve kozmos arasındaki ince geçişin simgesidir.

Yılanın Türk mitolojisinde koruyuculuk, bolluk-bereket, ölüm ve yeniden doğuş, zaman, demonik bir varlık, ihanet, sağaltma, hükümdarlık gibi açık işlevler ile, cinsellik, üreme, baş kaldırı ve var oluşla örtük işlevde karşımıza çıktığını görebiliriz.

2. HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARINDA YILAN VE İŞLEVLERİ

Halk inanışlarının kaynağı mitoloji, dini inançlar ve geleneklerdir. Abdülkadir İnan’a göre Anadolu’da yaşayan Müslüman Türklerin arasında Altay şamanlığının gelenekleri yüzyıllar boyunca unutulmamıştır (1986, s. 207). Halk inanışlarının ana kaynağını mitik kökte insanın zihin sürecinden geçirerek süzdüğü varlıkları ve olayları anlamlandırması ve hayatın içinde bir işleve sahip olmasında arayabiliriz. Daha sonra edinilen dinler, başka kültürlerle etkileşim halk inanış ve uygulamalarını şekillendirmiştir. Halkın inandığı evren tasavvuru ve var oluş paradigması inanış ve uygulamalarda kendini süreç içinde etkileşimde bulunduğu kültürlerin etkisi ile sürekli yenilemiştir. Bazı inanışlar kaybolurken bazıları ise benimsenen inanç içinde kendini yenilemiştir.

Sağlığın simgesi olan yılan metaforu Türk halk inanış ve uygulamalarında sağaltma işleviyle yaygın olarak kullanılmaktadır. İç ve dış hastalıklarda, tıbbın gelişmediği dönemlerde yılanın derisi, kafası, gözü ve eti halk hekimliğinde sağaltma amacıyla kullanılmıştır. Şimsek’e göre tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar insanlar yılanı ilk önce fizyolojik yapısından hareketle daha sonradan kazandırılan kimi olağanüstü vasıflarından ötürü hastalıklarına, acılarına çare olarak görmüşler ve onu zamanla kültürleştirmişlerdir (2019, s. 19). Salih Uçak’ın tespitine göre, Ergani’de sarılık hastalığı olanlar “Sultanpınarı” ya da “Sarılıkpınarı” denilen şifalı bir suya götürülür. Bu pınarda bölge halkı tarafından melek olduğu kabul edilen siyah bir yılanın olduğuna inanılır. Ziyaret esnasında bu yılanın görülmesi, hastanın iyileşeceğine yorumlanır (2007, s. 51). Emel Esin’e göre Türklerde yılan kuzeyin temsilidir ve ongunur (1978, s. 36). Ergani’de yılanın melek olarak kabul edilmesinin kökeninde yatan yılanın gerek ongun gerekse Erlik’le ilişkilendirilmesinin arka planında Türk evren tasavvurunun yattığı açıkça görülebilir. Yılan, su kültü ile yakından ilgilidir. Şifa dağıtıcı olan unsur su ile birlikte düşünülmüştür. İnsan için hastalık bir kaos ortamıdır ve yılan kaos ile kozmosun arasındaki ince çizgiyi temsil eder. Şifa, yılan ve su aracılığı ile sunulur. Bu sebepten yılan ve su metaforu ile ilgili şifa kaynakları Anadolu’da yaygındır.

Yılan, toprak metaforu ile birlikte şifa olarak halk inanış ve uygulamalarının içine yerleşmiştir. Bayburt’un Kırkpınar Köyü’nde her yıl mayıs ayında toprak altından ortaya çıkan zehirsiz yılanlar, deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Bu yılanlar hastalıklı bölgenin üstünde bekletilir ve zehri emen yılan işi bittikten sonra o bölgeden ayrılarak derisinin emdiği zehri suya bırakır (KK-1). Türk mitolojisinde hastalığın ve kötülüğün yer altından Erlik tarafından gönderildiğine inanılır.

Yılan, Erlik ile birlikte yer altında yaşamaktadır ve Erlik tarafından gönderildiğine inanılan hastalığın şifası da yine toprak altında yaşayan ve Erlik'in yardımcısı yılan tarafından sunulur.

Halk hekimliğinde yılanın değiştirdiği deri, Anadolu'da deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Büyüsel bir sağaltma olarak siğil ve sedef gibi cilt hastalıklarının tedavisinde yılanın değiştirdiği deri, tedavi edilecek bölgeye sürülür veya hastaya gizlice yedirilerek hastalığın deriden yılan derisi gibi sökülüp atılması için benzerlik ilgisi kurulur. Baştürk Soydemir'in tespitine göre, Afyon Dinar'da yılanın değiştirip bıraktığı kabuğu yumurta ile kavrulur. Siğili olan kişiye bu habersizce yedirilir. Daha sonra kendisine yılan derisi yediği söylenir (2019, s. 96). Simav'da Uyuz için yılanın çıkan derisi ekmek arası yapılarak hastaya yedirilir (Başhan, 2010, s. 58).

Yılan, efsanelere sağlık, sonsuzluk, bereket, ihanet, üreme gibi işlevlerle konu olmuştur. Bu efsanelerin en bilineni "Şahmaran" veya "Şahmeran" efsanesidir. Şahmaran efsanesinde idealize edilen yarı insan yarı yılan olan ama özde yılan olan karakterdir. Anadolu'da çeşitli varyantları olan Şahmaran efsanesinin önemli özelliği yılanın ölümü ve şifayı bedeninde sunmasıdır. Sultan Sökmen ve Zeynep Balkanal'a göre, Anadolu'da anlatılmakta olan Şahmeran efsanelerinin halk inanışları üzerinde etkisi önemlidir. Bu inanışlarda, Şahmeran'ın hastalara şifa veren, onlara can veren, koruyan, mutluluk veren, insanların dileklerini yerine getiren ve ölümsüzlük işlevi ön plana çıkmaktadır (2018, s. 289). Türk kültüründe yılanın yarı insanlaşarak Türk mitolojisindeki işlevlerinin efsanelerde, inanış ve uygulamalarda benzer işlevlerle günümüzde de devam etmesi yılan ve insan arasındaki mitik bağın bir sonucudur.

Anadolu'da yılan metaforu koruyucu ve bereket işlevleri ile Şahmaran efsanesine bağlı olarak inanışlarımıza yansımıştır. Anadolu'da Şahmeran motiflerinin insanları kötülüklerden ve felaketlerden koruyacağına, evlerine ve iş yerlerine bereket ve bolluk getireceğine inanılır. Sultan Sökmen ve Zeynep Balkanal'ın tespitine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da nazardan korunmak için genç kızlar, çeyizlerine Şahmaran işlemeleri koyar. Yeni evlenen çiftler evlerine bereket getirmesi için Şahmaran resmini evlerinin duvarlarına asarlar. Bazı yörelerde evlenen genç kızlar nesillerinin türemesi, evliliğinin uzun sürmesi ve mutlu bir evlilik için Şahmeran resmini yatak odalarına yatağın başucuna asarlar. Esnafın bereket için işyerlerine Şahmaran resimlerini asarlar. (2018, s. 292).

Türk kültüründe yılan, evin koruyucu iyisi ve bereketidir. Türk kültür coğrafyasında yılan, ev iyisidir ve ona büyük saygı duyulur. Ev iyisi kabul edilen yılan öldürülürse, o ev için bir felaket kaçınılmazdır. Bunun için ev iyisi yılanı öldürmek tabudur. Bayat'a göre, ev iyisi Azerbaycan halk inanışlarında yılan şeklinde görülür. Ev iyisi yılan olan evde bereket olacağına inanılır. Ev İyesi yılan dokunulmaz. "Ev Yılanı" denilen bu yılanın zarar verilecek olursa o eve felaket gelir, kıtlık olur (2007b, s. 264). Afganistan'da yaşayan Hazara Türkleri arasında ev yılanı kutsal kabul edilir. Evden çıkan yılanın zarar vermek tabudur. (Çeltikci, 2007, s. 162). Irak'ta yaşayan Türkmenler arasında her evde koruyucu olarak bir yılanın olduğu inancı yaygındır. Bu yılanlar kara ve beyaz yılan olmak üzere iki türdür. Beyaz yılanın ev halkına hiç kötülüğü dokunmaz, tam tersine ev halkını kötülüklerden korur. Karayılan ise her an eve ve ev halkına kötülük yapabilir. Karayılanın bulunduğu evde kimse oturmaz. Volga Türkleri bu ev iyisine "öy öyesi" olarak bilir. Bu iyenin ev halkını kötülüklerden koruma gücüne sahip olduğuna inanılır. Yakut Türkleri bu ev iyisine "cie iççite" adını vermişler ve onu memnun etmek için kurban kesmektedirler (Murad, 2009, s. 71,130).

Orozobaev'e göre Kırgızlar arasında evin içine giren yılanın dışarı çıkarmak için üzerine süt veya kırmızı serpilir. Kırgızcada ak çaçuu (ak serpme) olarak bilinen bu uygulamanın anlamı "*bizim sana niyetimiz süt gibi beyaz, temiz, sen de bize zarar verme, günaha girme*" şeklindedir. Bu uygulamanın yapılaş amacı yılan kültürüyle ilgilidir. Kırgızlarda yılanların iyisi olarak bilinen Ak cılan bir dışı koruyucu ruhtur ve ona gösterilen saygı sonucu bu uygulama gerçekleştirilir (2012, s. 84).

Anadolu'da yılan, ocağın koruyucusu ve bereketidir. Sinoğlu'nun tespitine göre, Harput'ta "ev meleği" olarak bilinen bir çeşit yılanın evi her türlü kötülükten koruduğuna ve eve bolluk bereket getirdiğine inanılır. Rize'de de her evin bir koruyucu yılanı olduğuna inanılır. Bu nedenle evin etrafında sürekli görülen yılanın öldürülmesi bir tabudur (2017, s. 231). Tahtacılar arasında da yılan kutsal kabul edilir bir yerde yılanla karşılaşıldığında o kişiye uğur getireceğine, o kimsenin işlerinin yolunda gideceğine inanılır (Tire, 2012, s. 72). Kalafat'a göre Kars'ta ev iyisi, yılan şeklinde görülür. Bu yılan, evin zemininde bir yerde yaşar ve ev halkına dokunmaz. Bu yılan insanlara nadiren görünür ve kara, beyaz, alaca renklerinde olabilir. Ev iyisi olarak kabul edilen bu yılan, Güneydoğu'da bağ ve bahçeleri de korumaktadır. Çıldır'da bu yılanı "kelagalı ev yılanı" adı verilmiştir. Bu yılanı zarar verenin başına felaket geleceğine inanılır (2005, s. 172).

Ev iyisi olarak bilinen yılan sadece evleri korumaz. Sinoğlu'nun tespitine göre, Rize'de ahır iyisinin bir taçlı karayılan olduğuna inanılır. Bu kutsal yılan için ahır duvarına bir taş içinde süt bırakılır (2017, s. 97). Diyarbakır'da, yılanın bağ ve bahçeleri koruduğuna inanılır. Her ailenin bağını koruyan yılan farklıdır. Bu yılan kimseye dokunmaz ve halk onu rahatsız etmekten çekinir. Bu yılanı iyi davranıldığında bağdaki mahsulün iyi olacağına inanılır (Kalafat, 2005, s. 103). Muharrem Kaya'ya göre Adana'da Demirtaş Dede Türbesi'nin koruyucusunun bir karayılan olduğuna inanılır (2007, s. 97). Karayılan, kutsal kabul edilir ve Türkler arasında karayılanın öldürülmesi tabudur. Zeyrek'e göre karayılanın öldürülmemesi bir efsaneye dayanmaktadır. Siirt'te karayılanın Nuh Tufanı'nda kurtarıcı bir rol üstlendiğine inanılır. Karayılanın Nuh'un gemisindeki deliği göğsü ile kapatarak gemiyi ve içindekileri kurtardığı inancı karayılanın kutsal kabul edilmesine sebep olmuştur. Karayılan, insanları mecbur kalmadıkça sokmaz. Derlenen efsaneye göre Siirt'te beşikteki bebeğini bırakıp süt sağmaya gitmek zorunda kalan bir anne, dönüşte siyah yılanı bebeğinin beşiğine dolanmış bir halde bulur. Yılan bebeğin beşiğini ileri geri sallamaktadır (2023, s. 162).

Yılanın derisi ve kemikleri Türk halk inanışlarında nazardan korumak için kullanılmıştır. Şenesen ve Göçer'in tespitine göre, Adana'da çocuğu nazardan korumak için çocuğun omzuna takılan mavi boncuğun yanı sıra yılan kabuğu da dikilir. Nazar için yılan kemiğinden muska yapılır ve bunu takan kişinin nazardan korunacağına inanılır (Şenesen, 2015, s. 201; Göçer, 2014, s. 264). Midyat'ta nazar değmemesi için yılan derisi evde bulundurulur (Algan, 2023, s. 245). Balkanlarda yaşayan Türkler de nazar için yılanın kemiğini boncuk gibi dizer ve üzerlerine takarlar (Yılmaz, 2019, s. 23). Yılanın kemiğinin ve derisinin nazardan korunmak için takılması yılanın koruyuculuk işlevi ile ilgilidir.

Yılan motifinin koruyucu işlevi define folklorunda sıkça kullanılmaktadır. Yılanların defineyi koruduğuna inanılır. Yolcu ve Karakaya'ya göre define olduğu tahmin edilen bir kayada veya taşta yılan figürü çöreklenmiş bir şekilde ise işaretin olduğu yerin altında define var demektir. Bir yöne doğru giden bir yılan figürü var ise definenin yerini tespit etmek için yılanın kuyruğu ölçülür ve her

santimetresi bir metreye denk gelecek şekilde yılanın baş tarafının gösterdiği yöne doğru hareket edilir. Defineciler tarafından anlatılan efsane ve memoralarda definenin bulunduğu yılanın dönüşmesi yüzyıllardır kültürel kodlarla aktarılan şamanik dünya görüşünün etkisiyle oluşmuştur (2017, s. 120, 125).

Yılan, Türk halk inanış ve uygulamalarında açık işlevde bereket ve bolluk işlevi ile kullanılırken örtük işlevde cinsellik ve üreme işlevi ile kullanılmaktadır. Çiftçi'nin tespitine göre Kahramanmaraş'ta çocuk sahibi olabilmek için yılanın ağzındaki av, yılan öldürülerek yakalanır ve çocuk sahibi olmak isteyen kadına yedirilir (2007, s. 57). Kırgızistan'da doğuramayan kadına yılan kaynatılarak çorba yapılır (Kıyat, 2022, s. 151). Yılan, Âdem ile Havva'nın cinselliği keşfi bağlamında cennetten kovulma sebebidir ve çocuk sahibi olmak için büyüsel bir sağaltma işlevi ile karşımıza çıkmaktadır. Murad'ın tespitine göre Irak Türkmenleri arasında da yılan ağzından kurtarılan bir serçe, hamile kalmak isteyen kadının beline bağlanırsa bir müddet sonra hamile kalacağına inanılır (2009, s. 170). Campbell' e göre yılanın semavi işareti Ay'dır. Yılanın Ay ile ilişkilendirilmesi onun doğurganlıkla tasavvur edilmesinde etkili olmuştur. Yılanın semavi işareti olan Ay; büyüyen ve solan, görüntüsünü yok eden ve gene büyüyen özelliği ile rahmin yaşam yaratan ritminin ölçüsü ve ilahıdır. Ay, doğum ve ölüm gizinin ilahıdır (1995, s. 13). Aça'ya göre Âdem ile Havva üreme organlarının farkındadır ancak üreme konusunda organların işlevini bilmemektedir. Yasak meyveyi yeme yasağının ihlaliyle ortaya çıkan çıplaklık, cinsellik içgüdüsünü tetiklemiştir ve bütün bunlara da yılan sebep olmuştur. Bu yüzden yılan, üremenin simgesidir (2009, s. 371).

Yılan, halk inanışlarında çocuğu yaşamayan kadınların büyüsel sağaltması için kullanılmıştır. Adana yöresinde çocuğu anne karnında yaşamayan kadınlar için "tıbıklı" denilir. Göçer'in tespitine göre Adana'da yılanın ağzında kurbağa veya kertenkele görülünce şu kadının tıbikasını bırak, at denilir. Eğer yılan kurbağayı veya kertenkeleyi ağzından bırakırsa tıbıklı kadının tıbikasından kurtulacağına inanılır (2014, s. 19). Kerkük Türkmenleri arasında anne karnında çocuğun düşmemesi için bir yılanın bir hayvanı avladığı veya yediği esnada o yılan birisi tarafından avlanır, daha sonra bu yılan seyyide götürülür. Seyyid bu yılanı bazı ayetler okur. Sonra anne adayı doğum yapana dek bu yılanı beline kemer gibi bağlar (Shukur, 2021, s. 38). Çocuk, soyun devamı için önemlidir ve kötü durumun sağaltılması için yılan, bu inanışta üreme işlevinde kullanılmıştır.

Doğum inanış ve uygulamalarında yılan, doğumun kolaylaşması için büyüsel pratiklerde kullanılmaktadır. Yılanın derisini değiştirmesi, dış kabuğunun kayganlığı gibi hususlar benzerlik ilgisi kurularak doğum pratiklerinde kullanılmaktadır. Murad'ın tespitine göre Hakas Türkleri arasında kadın veya hayvan zor doğum yaparsa yılanın derisi doğum yapan kadının veya hayvanın beline sürtülür (2009, s. 189).

Türk kültür coğrafyasında yılan motifi; bolluk, bereket ve soy sürmek anlamına gelir. Madivarova'ya göre, Karakalpaklarda yılan sembolü kadınların ana totemidir. Kadınlar çeyizlerinde nesilden nesile geçen ve genelde takılmayan bakır bileziğe "jez bilezik" olarak adlandırılırlar. Bu bilezik, yılan şeklindedir ve her kız bu bileziği kendi evinden eşinin evine taşımıştır. Karakalpakların gelin kıyafeti olan "kızıl kimeşekte" yılan motifli nakış ile işlenmiştir. Bazı yılan motiflerine jılan baur (yılan ciğeri) derler. Bu nakış Türkmen halılarında ve nazar takılarında da bulunmaktadır. Karakalpaklarda ev eşyalarında da yılan motifi vardır. Küçük renkli

kumaşları eş dörtgenler şeklinde birleştirip sürüngen şeklinde büyük parçalar oluştururlar (2017, s. 31-32).

Yağmur yağdırma ritüellerinde yılan bereketin simgesi olarak kullanılır. Türk mitolojisinde yağmur yağdıran yada taşının yılanın kafasının içinde olduğuna da inanılmaktadır. Boratav'a göre Balıkesir'de yılan öldürüldükten sonra karnı göğe gelecek şekilde toprağa gömülür veya bir ağaca asılır (1984, s. 141). Bafra'da yılan, canlı canlı ateşe atılıp yakılırsa yağmur yağar. Ayrıca yılan öldürülüp suya atılır ve yılan suda kaybolursa yağmur çok yağar ve sel olur (Özkan, 2012, 110). Kütahya Simav'da yılan havaya atılır, yere yılanın sırtı denk gelirse yağmurun yağmayacağına, yılanın karın tarafı yere gelirse yağmurun yağacağına inanılır (Başhan, 2010, s. 49). Yağmur yağdırma ritüellerinde yılanın kullanılması yılan ve su ilişkisi ile ilgilidir.

Yılan, Türk halk inanışlarında uğur, baht ve talih işlevlerinde kullanılmıştır. Yılanı gören veya adını duyan kişinin talihli olacağı veya işlerinin düzgün gideceğine inanılır. Göçer'in Adana yöresindeki tespitine göre, bir işe gidilirken ya da başlanırken yolda yılan görülürse o işin yılan gibi akacağına, işin çabuk biteceğine inanılır (2014, s. 176). Tahtacılar arasında yılan uğurlu kabul edilen bir hayvandır. Bir yerde yılanla karşılaşıldığında o kişiye uğur getireceğine, o kimsenin işlerinin yolunda gideceğine inanılır (Tire, 2012, s. 72). Adana'da yılanın gözü yolcuya bakmadan yolcu oradan geçmiş ise yolda giderken yılanla rastlamanın uğurlu olduğuna inanılır (Şenesen, 2015, s. 488). Bakan Türkleri arasında da yılan uğurlu kabul edilir ve bir yerde yılan görülürse işlerin yolunda gideceğine inanılır (Yılmaz, 2019: s. 29). Azerbaycan'da yilandan konuşulduğu zaman içinden ne dilek tutsan ona kavuşulacağına inanılır (Şakirova, 2015, s. 72). Irak Türkmenleri arasında yılanın derisi evin içine asılırsa eve uğur getireceğine inanılır (Hamamçı 2019, s. 138).

Yılan görmek veya adını bir ortamda duymak uğur, baht ve talih getireceği inancı bazı bölgelerde tam tersi olarak uğursuzluk, düşman ve kötü bir şey olarak yorumlanmıştır. Bu durum yılanın halkın zihninde yarattığı anlam karmaşasının en açık örneğidir. Küçük'ün Erzincan yöresindeki tespitine göre, konuşma sırasında yilandan söz etmek uğursuz sayılır. Yilandan söz eden kimseyi o anda bir düşmanın andığı, ona bir tuzak kurulmakta olduğu kabul edilir (1987, s. 245). Anadolu'da yolda yılanla rastlanmak uğursuzluk olarak kabul edilir. Ayrıca ölü yılan görmek de uğursuz sayılır (Arık ve Eroğlu, 2017, s. 340). Adana'da Hamile kadının yılan görmemesine dikkat edilir; hamile kadın yılan görürse uğursuzluk olacağına inanılır. Kız istemeye giderken görücülerin önünden yılan geçerse o kızın uğursuz olacağına inanılır (Göçer, 2014, s. 33, 101). Van'da Yılanın insanın önüne çıkması uğursuz sayılır ve işlerin rast gitmeyeceğine inanılır. Bir yerde yılan öldürmek ya da ölü bir yılan görmek uğursuzluk getirir. Yılanı öldürenin veya görenin başına kötülükler gelir (Gürbüz, 2010, s. 55). Kerkük'te kişinin yoluna yılan çıkarsa başına uğursuzluk geleceğine inanılır (Hamamçı, 2019, s. 137). Türkler arasında karayılan öldürmek tabudur. Eğer bu tabuya uyulmazsa öldüren kişinin başına büyük bir felaket geleceğine inanılır. Tabu, kutsal olana karşı yapılan davranışları kısıtlama olduğu gibi kutsal dışı, kirli olandan da uzak durmak için uygulanır. Yılanı görme veya duyma aynı bölge içinde uğurlu ve uğursuz olarak kabul edilmiştir. Bu bir şeye karşı tabusal alan yaratmanın zihindeki o şeyin anlam karmaşası ile yakından ilişkilidir.

Koruyucu iye olan bir havyanın kutsal alanın dışına çıkarılması mümkün değildir. Sadece ona duyulan saygı neticesinde ortaya çıkan koruma ile bu karmaşa açıklanabilir.

Yılan, halk inanışlarımızda pek çok alanda tabudur. Şenesen'in tespitine göre Adana'da hamile bir kadın yılan öldürürse, doğacak çocuğun sık sık dilini yılan gibi dışarı çıkaracağına inanılır. Yılanın üzerine sıcak su dökülürse döken kişinin dilinin tutulacağına inanılır (2015, s. 489). Giresun Görele' de de hamile kadın bir yılan öldürürse doğacak çocuğunun dili sık sık yılan gibi dışarı çıkaracağına inanılır (Göçer, 2014, s. 32). Safranbolu' da çocuk emziren kadınlar tarlada veya bahçede çalışırken bir yılan görürlerse hemen eve gelip banyo yapmak zorundadırlar. Eğer banyo yapmazlarsa çocukta "yılancık hastalığı" olacağına inanırlar (Akman, 2004, s. 48). Yılana karşı kaçınmalar korku ile ortaya çıkmış yılanın olumsuz bir özelliğinin doğacak çocuğa geçmesini engellemek için yapılmaktadır.

SONUÇ

Toplumda hayvan sembolizminin derin kökleri mitik dönemde gelişir, zamanla ihtiyaçlara göre veya karşılaşılan kültürlerin etkisi ile değişime uğrar. Mitin kökensele var oluş içerisinde toplumun inanç kaynağının ilk şeklini oluşturması bakımından kendini efsanelerde, memoralarda ve halk inanışlarında koruması, varlıkların anlamlandırılması bakımından önemli bir durumdur. Yılan, ilk ve dini kaynaklarda insan zihninde uyandırdığı evren tasavvurundan kaynaklı anlam karışıklığına uğrayan bir hayvandır. Bunun sebebi ise insan ihtiyaçları doğrultusunda duygusal dünyasında evrensel tepkiler gösterir. İnsan algısında kendisine fizyolojik veya psikolojik zarar verebilecek varlıklar algılama ve anlamlandırma sürecinde olumsuz bir durum ortaya çıkararak demonlaşır. Hayatta kalma iç güdüsü prensipleri içinde insana yarar sağlayan tüm varlıklar da bu zihin sürecinde olumlu olarak kutsallaşır. Yılanın gizemli yapısından dolayı tüm kültürlerde iyilik ve kötülük bağlamında bir ikiliğe sahiptir. Dinlerin oluşumunda da bu duygu kaçınılmaz bir gerçek olarak öğretilerine yansır. Din de etki altına aldığı toplumlarda bu duygunun pekişmesini sağlar. Üç büyük semavi dinin kaynağı olan Sami mitolojisinin derinlerinde yılanın karşı duyulan korku ve olumsuz durum bu dini benimseyen toplumları yılan ile ilgili inanışlarda etkisi altına almıştır. İlk kaynaklarda olumlu bir şekilde inşa edilen yılan motifi, dini kaynakların etkisi ile halkın inanış ve uygulamalarına anlam karışıklığına sebep olmuştur.

Türklerin ilk kaynaklarında yılan; koruyuculuk, bolluk-bereket, ölüm ve yeniden doğuş, zaman, demonik bir varlık, ihanet, sağaltma, cinsellik ve üreme, bekçi ve koruyucu gibi işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde din değişimleri ve diğer kültürlerin etkisi ile Türk kültür coğrafyasında görülen halk inanış ve uygulamalarında da yılan, ilk kaynaklara paralel olarak bolluk-bereket, ölüm ve yeniden doğuş, zaman, demonik bir varlık, ihanet, sağaltma, cinsellik ve üreme, bekçi ve koruyucu gibi işlevlerde kullanılmaktadır. Yılan, her ne kadar kendi içinde bir anlam karmaşasına uğrasa da Türkler arasında ilk kaynaklarındaki işlevi, günümüzde de devam etmektedir. Korkunun diğer duyguları bastırma özelliğini dikkate aldığımızda Türk kültüründe yılan genel olarak olumlu bir işlevde inanç ve uygulamalarımızda yer almaktadır. Yılanın duyulan nefret ise soğukkanlı ölümcül bir canlı olmasından dolayı duyulan korkudur.

KAYNAKÇA

- Abiha, Birsal Çağlar (2012). Mitolojiden Tarsus'a Bir Sembol Yılan ve Şahmaran. Tarsus Kent Sempozyumu. 15-17 Kasım 2012, 1-9.
- Aça, Mehmet (2009). Ergenlik: Cennete İkinci Bir Veda Mı?, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11, 3-4: 367-381.
- Aça, Mehmet ve Yolcu, Mehmet Ali (2017). Folklorunda Örtük ve Bozuk İşlev. *Folklor/Edebiyat*, 23(90), 49-60.
- Akman, Eyüp (2004). *Safranbolu Folklorundan Örnekler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Algan, Fatih (2023). Midyat'ta Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Niğde.
- Arık, Dumuş ve Eroğlu, Ahmet Hikmet (2017). *Halk İnanışları: El Kitabı*, Ankara: Grafik Yayınları.
- Başhan, Gönül (2010). Kütahya-Simav İlçesindeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Baştürk Soydemir, Hatice (2019). Dinar ve Çevresinde Halk Hekimliği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Bayat, Fuzuli (2007a). *Türk Mitolojik Sistemi 1*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2007b). *Türk Mitolojik Sistemi 2*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Campbell, Joseph (1995). Batı Mitolojisi Tanrının Maskeleri (Çev. Kudret Emiroğlu). İstanbul: İmge Yayınevi
- Çeltikçi, Orhan (2007). *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*. İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayınları.
- Ceylan, Nezahat (2016). Yağlıca Kalesi'nde Yılan Figürü ve Türklerde Yılan Simgesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(39), 409-421.
- Çiftçi, Elife (2007). Kahramanmaraş'ta Büyü ile İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Çoruhlu, Yaşar (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Değer, Mete Bülent ve Fıratlıgil, Zeynep İrem (2012). Anadolu'da Evren (Evran) İnanışı ve Bu İnanışın Kökenleri, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5, 75-81.
- Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri* (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- Esin, Emel (1978). *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, Emel (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Göçer, Osman (2014). Adana İli Karaisalı İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Göreci, Ali (1972). Giresun Görele İlçesi Derekuşçulu Köyü İnanmaları. *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 13, S. 270.

- Hamamçlı, Mina Nameer Hamdı (2019). Irak/ Kerkük Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Adana.
- İnan, Abdulkadir (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: TTK Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, İstanbul: Babil Yayınları.
- Karakurt, Deniz (2012). Türk Söylence Sözlüğü. <https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>. (erişim, 13.11.2023).
- Kaya, Muharrem (2007). *Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Kiyat, Arzu (2022). Oş Bölgesi Kırgız Türklerinde Halk Hekimliği, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Koçak, Aaynur ve Gürçay, Serdar (2017). Alevi-Bektaşî Velayetnamelerinde "Ejderha" Motifi. *Journal Of Analitic Divinity Center*. 1(1), 34-64.
- Küçük, Abdurrahman (1987). Erzincan ve Çevresindeki Halk İnançlarına Toplu Bakış. III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri, 4, s.241-257, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Madiyarova, Svetlana (2017). Karakalpak Türkleri Eski Halk İnançları. Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Bayezit Üniversitesi, Ankara.
- Murad, Najdat Yashar Murad (2009). Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Orozobaev, Mayrambek (2012). Kırgız Halk İnanç ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Yılan. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. 1(15). 78-94
- Ögel, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi 1*, Ankara: TTK Yayınları.
- Özkan, Zekeriya (2012). Bafra ve Çevresindeki Halk İnançları ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Shukur, Mohammed Ihsan (2021). Kerkük Türkmenleri Arasında Yaşayan Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Sinoğlu, Sümeyye (2017). Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Sökmen, Sultan ve Balkanal, Zeyep (2018). Anadolu'da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran'ın Halk İnanışlarındaki Yeri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 281-296.
- Şakirova, Kemale 82012). Azerbaycan'da Halk İnançlarıyla İlgili Dini Literatür (Sovyet Dönemi). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Şenesen, İsmail (2015). Adana Halk İnançlarında Eski Türk İnanışlarının İzleri Karşılaştırma – İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Şimşek, Esmâ (2019). Türk Halk Kültüründe Yılan ve "Yılan Kale"(Ceyhan/Adana) Anlatıları Üzerine Değerlendirmeler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7(19), 13-33.

- Tire, Murat (2012). Tarsus Tahtacılarında Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi (Çamalan ve Kaburgediği Köyleri Örneği), Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Turan, Osman (2009). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uçak, Salih (2007). Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Yılmaz, Ahmet (2019). Balkanlarda Halk İnançları ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yolcu, Mehmet Ali ve Karakaya, Hüseyin (2017). Definecilik Folkloru. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(54), 117-133.
- Zeyrek, Hâkim (2023). Şırnak İlinde Halk İnançları ve Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.

Kaynak Kişi

KK-1: Bahattin Göktürk, 1973 doğumlu, Öğretmen.

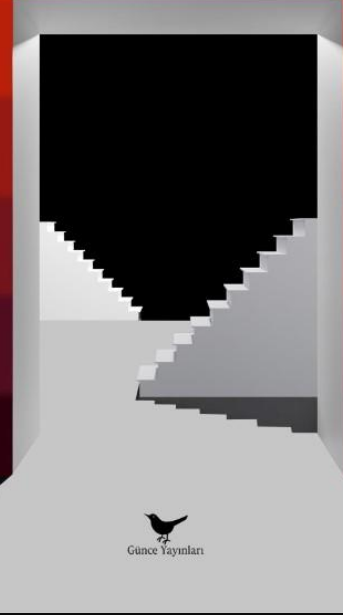
27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

DR. FERHAT ÇETİNKAYA

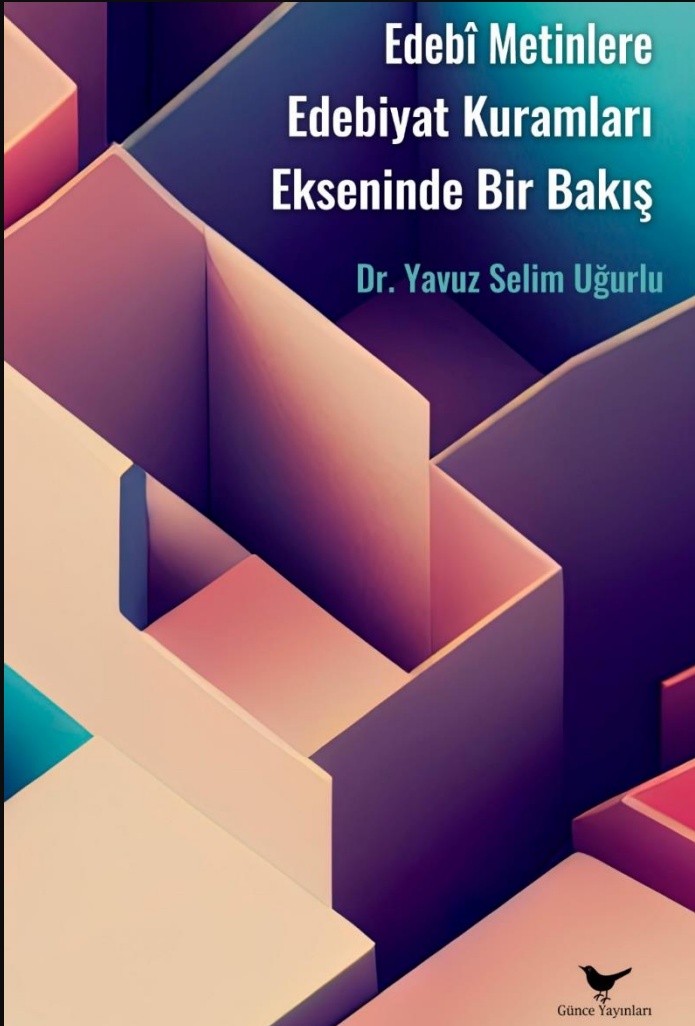
Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

Ömriye Bayrak

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

